

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**The urbanization of the North-Western provinces of the Roman Empire :
a juridical and functional approach to town life in Roman Gaul,
Germania inferior and Britain**

Pellegrino, F.

Citation

Pellegrino, F. (2018, October 17). *The urbanization of the North-Western provinces of the Roman Empire : a juridical and functional approach to town life in Roman Gaul, Germania inferior and Britain*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/66262>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/66262>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/66262> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Pellegrino, F.

Title: The urbanization of the North-Western provinces of the Roman Empire : a juridical and functional approach to town life in Roman Gaul, Germania inferior and Britain

Issue Date: 2018-10-17

DUTCH SUMMARY - NEDERLANDSE SAMENVATTING

Dit proefschrift onderzoekt de ontwikkeling van stedelijke nederzettingvormen in de noordwestelijke provincies van het Romeinse rijk gedurende de eerste 250 jaar van de Keizertijd. Het onderzochte gebied omvat het gebied van vier Europese landen: Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, België en Nederland. Eén van de doelstellingen van het uitgevoerde onderzoek is om te achterhalen hoe de stedelijke systemen van dit uitgestrekte gebied eruit zagen; een tweede doelstelling is een verklaring te bieden voor de specifieke gedaante van deze stedelijke systemen zoals die uit met namen de archeologische bronnen naar voren komt. In beide gevallen gaat de aandacht vooral uit naar kwantitatieve aspecten, zoals de omvang van de onderzochte steden, naar de aanwezigheid van publieke gebouwen en heiligdommen en naar archeologisch materiaal dat wijst op de uitoefening van niet-agrarische beroepen.

Een eerste moeilijkheid bij de bestudering van ‘stedelijke’ systemen is dat het onmogelijk is om een sluitende definitie van ‘stad’ te geven die op alle gebieden en tijdvakken van toepassing is. Om die reden worden in dit proefschrift drie verschillende definities gehanteerd. Concreet betekent dit dat niet alleen gekeken wordt naar ‘steden’ in juridische zin, maar ook naar steden in morfologische zin en naar nederzettingen die vanuit een functionele optiek als ‘stedelijk’ of ‘stadachtig’ getypeerd kunnen worden. Hoewel deze drie benaderingen in de praktijk van het onderzoek soms tot soortgelijke uitkomsten leiden, belichten zij ieder een verschillend aspect van de ‘stedelijkheid’ van verschillende soorten van nederzettingen (hoofdstuk 1).

In hoofdstuk 2 wordt de mate van continuïteit en discontinuïteit onderzocht tussen de stedelijke en stadachtige nederzettingen van Noord-West Europa vóór de komst van de Romeinen en de stedelijke systemen van de vroege Keizertijd. In veel gebieden vertoont de geografische spreiding van nederzettingen met urbane kenmerken in de Romeinse tijd een grote mate van gelijkenis met die welke in de pre-Romeinse tijd bestond. Dit wijst er op dat er sprake was van een aanzienlijke mate van ‘path dependence’. Gebieden met een hoge mate van continuïteit zijn Midden-Gallië, Noord-West Gallië en Zuid-Oost Brittannië. In al dezen gebieden creëerden klimatologische en demografische ontwikkelingen reeds in de vierde en derde eeuw v. Chr. een gunstige voedingsbodem voor de opkomst van grote etnische groepen en allianties met grote territoria. Het bestuurssysteem en het stedelijke systeem van de vroege Keizertijd bouwde voort op deze bestaande structuren. Er waren echter ook regio’s waar het nederzettingssysteem na de komst van de Romeinen ingrijpend veranderde. Voorbeelden zijn de ingrijpende herstructurering van het nederzettingssysteem van Gallia Narbonensis ten gevolge van de stichting van veteranenkolonies en de verstrekkende gevolgen van de oprichting van legioenskampen en kleinere forten in Germania Inferior en langs de Muur van Hadrianus.

Het uitgevoerde onderzoek wijst uit dat de Romeinse neiging om voort te bouwen op bestaande bestuursstructuren en nederzettingssystemen een belangrijk deel van de verklaring vormt voor de opvallende verschillen in dichtheid van stedelijke systemen binnen het onderzochte gebied. In de pre-Romeinse tijd werd het gebied van de latere provincie Gallia Narbonensis gekenmerkt door een grote mate van politieke fragmentatie. Als gevolg hiervan telde dit gebied een groot

aantal belangrijke nederzettingen die op relatief kleine afstand van elkaar waren gelegen. Veel van deze centra werden door Caesar of Augustus tot ‘ere-kolonies’ gepromoveerd. Daardoor had Narbonensis in de vroege Keizertijd een veel dichter stedelijk netwerk dan andere delen van Gallië. Daarentegen kende Midden-Gallië vóór de komst van de Romeinen een relatief klein aantal gemeenschappen die elk een enorm territorium controleerden. Binnen deze territoria functioneerde één nederzetting als ‘hoofdstad’ van de civitas. Daarnaast bestond echter een groot aantal ‘ondergeschikte’ nederzettingen waarvan een groot aantal één of meer ‘stedelijke’ kenmerken vertoonde. In de vroege Keizertijd bleef dit patroon bestaan.

In de laatste drie hoofdstukken van dit proefschrift wordt een aantal aspecten van de ‘stedelijke’ systemen van Romeins Noord-West Europa aan een nader onderzoek onderworpen. In hoofdstuk 4 staan de geografische spreiding van de autonome steden en de aanwezigheid van monumentale gebouwen in deze steden centraal. Betoogd wordt dat de opvallende mate van standaardisering op het terrein van de stedelijke monumentale architectuur begrepen kan worden als uiting van een streven om in het heterogene Romeinse imperium van de eerste eeuwen na het begin van de Christelijke jaartelling een zekere mate van optische uniformiteit te bewerkstelligen. Tegelijkertijd kan de bereidheid van plaatselijke elites om de bekostiging van dergelijke gebouwen voor hun rekening te nemen worden begrepen als een manier om te laten zien dat zij deel uitmaakten van een regionale elite die zich bediende van een breed gedeelde canon op het terrein van de publieke architectuur.

Ondanks het bestaan van een relatief uniforme publieke architectuur vertoonden de stedelijke systemen van de onderzochte enorme verschillen, bijvoorbeeld waar het gaat om de rolverdeling tussen hoofdsteden van civitates en ‘secundaire’ nederzettingen met stedelijke kenmerken. Binnen het bestek van deze dissertatie kon deze enorme diversiteit niet volledig in kaart worden gebracht. Om toch enig zicht te bieden op de grote verscheidenheid aan stedelijke systemen, worden in hoofdstukken 5 en 6 de nederzettingshiërarchieën van een beperkt aantal regio’s onderzocht. Daarbij kunnen in ieder geval twee verschillende typen hiërarchie van elkaar worden onderscheiden.

De nederzettingssystemen van sommige gebieden, waaronder Midden-Gallië, werden gekenmerkt door een grote variëteit aan nederzettingen van verschillende grootte. Aan de top van de nederzettingshiërarchie van deze gebieden vinden we de hoofdplaats van de civitas. Deze centrale nederzetting functioneerde als het bestuurlijke en sociale centrum van de civitas. Leden van de regionale elite die magistraatsfuncties ambieerden, moesten hier woonachtig zijn of althans tijdelijk kunnen wonen. Naast de hoofdplaats van de civitas bestond er echter een flink aantal ‘secundaire’ nederzettingen met stedelijke kenmerken. Het scala aan ‘stedelijke’ goederen en diensten dat in deze secundaire centra verkrijgbaar was, was kleiner dan in het geval van de hoofdplaats van de civitas. Niettemin kenden dergelijke nederzettingen een aanzienlijke diversiteit aan beroepen en functioneerden zij ‘centrale plaatsen’ voor de bewoners van het omliggende platteland. Veel van deze secundaire nederzettingen hadden badgebouwen of belangrijke heiligdommen. In sommige gevallen hadden zij ook theaters of andere publieke gebouwen. De aanwezigheid van dergelijke monumentale gebouwen wijst erop dat leden van de politieke en economische elites van dergelijke civitates zich nauw verbonden voelde met plaatsen buiten de hoofdstad. Naar alle waarschijnlijk was deze spreiding van ‘stedelijke’

functies binnen de territoria van deze civitates een voortzetting van het poly-centrische patroon dat zich in de Late IJzertijd had ontwikkeld.

In de civitas van Nemausus (Nîmes) en sommige andere regio's vinden we een totaal ander nederzettingssysteem. Kenmerkend voor deze tweede groep gebieden zijn de dominante positie van de hoofdplaats van de civitas en het ontbreken van een 'tussenlaag' van middelgrote nederzettingen. Met andere woorden, naast de hoofdstad van de civitas vinden we alleen kleine nederzettingen die vrijwel geen stedelijke kenmerken vertonen. Omdat nederzettingssystemen van dit tweede type te vinden zijn in gebieden met zeer verschillende klimaten, landschappen en grondsoorten, kan het bestaan ervan niet uit geografische omstandigheden worden verklaard. Wederom dringt zich de conclusie op dat de doorwerking van pre-Romeinse nederzettingssystemen en sociale structuren een belangrijke factor in de vormgeving van de nederzettingssystemen van de Romeinse periode is geweest.

De vele regionale systemen van het onderzochte gebied waren op hun beurt deel van grotere urbane systemen die ook zelf weer hiërarchische kenmerken vertoonden. Het stedelijke systeem van Romeins Gallië werd gedomineerd door Lyon, Narbo, Burdigala en Reims. Dit waren de hoofdsteden van Gallia Lugdunensis, Narbonensis, Aquitania en Belgica. Het stedelijke systeem van Germania Inferior werd niet alleen gedomineerd door de provinciehoofdstad Keulen, maar ook door andere grote steden, zoals Xanten, Castra Vetera en Atuatuca. Londinium was veruit de belangrijkste stad van Romeins Brittannië. Daarnaast lijken enkele legioenskampen voormalige legioenskampen echter een dominante positie te hebben gehad binnen de nederzettingssystemen van een aantal perifere gebieden van deze provincie. Op basis van het archeologische materiaal kan met zekerheid worden vastgesteld dat er sprake was van aanzienlijke goederenstromen tussen de steden van deze provinciale systemen. Het blijft echter moeilijk om te bepalen hoe belangrijk deze goederenstromen waren binnen het geheel van de regionale economieën van de onderzochte gebieden en in hoeverre er sprake was van een economische taakverdeling tussen complementaire regio's met gespecialiseerde productieactiviteiten.